

Història dels Castellers d'Altafulla (1973-2023)

Carlos Terrón Vasco

■ Cossetània

*Història dels
Castellers d'Altafulla
(1973-2023)*

• Col·lecció L'Aixecador – 37 •

*Història dels
Castellers d'Altafulla
(1973-2023)*

Carlos Terrón Vasco

Aquest llibre s'ha editat amb la col·laboració de:

Primera edició: abril del 2024

© Carlos Terrón Vasco

© de l'edició:

9 Grup Editorial

Cossetània Edicions

C/ de la Violeta, 6 — 43800 VALLS

Tel. 977 60 25 91

cossetania@cossetania.com • www.cossetania.com

Director de la col·lecció: Xavier Brotons Navarro

Disseny i composició: 3 × Tres

Impressió: Arteos

ISBN: 978-84-1356-365-7

DL T 300-2024

No és permesa la reproducció total o parcial d'aquest llibre, ni la seva incorporació a un sistema informàtic, ni la seva transmissió en cap forma ni per cap mitjà, sigui electrònic, mecànic, per fotocòpia, per gravació o altres mètodes, sense el permís previ i per escrit dels titulars del *copyright*.

Pòrtic

Alguna cosa ha passat des d'aquell novembre de 1973 fins avui, cinquanta anys després. En recordar el passat i en projectar el futur, hi ha un relat que necessitem fer-nos.

És moment de passejar, acompanyats per aquells entusiastes que van obrir camí, per tots els que van venir després i pels que, ara, celebrem el que som i el que hem aconseguit.

Aquest llibre és això, com ens hem fet els uns als altres, com hem fet colla: històries viscudes, moments de desencís, a voltes de felicitat i sovint d'emocions trobades. Però, sempre, una certesa: no només som castellers... som Castellers d'Altafulla.

PACO PÉREZ YESTE

President dels Castellers d'Altafulla (2016-2023)

Introducció

Vull pensar que aquest és un llibre col·lectiu. És cert que hi ha algú que ha pitjat el teclat de l'ordinador, tot ajuntant lletres i mots, però m'agradaria creure que la veu que se sent en llegir-lo és la veu de la colla, dels Castellers d'Altafulla.

Com els castells, aquest llibre no el podria haver fet una persona. Ha calgut la contribució de molta gent per recopilar tota la informació que, esparsa en documents, però sobretot conservada en racons de la memòria, ha servit per anar teixint el relat. Fins a dia d'avui, l'única obra que havia explicat la història dels Castellers d'Altafulla havia estat la que, al gener de 1984, amb motiu del desè aniversari de la colla, va editar el Centre d'Estudis d'Altafulla amb text del Joan Carnicer. Ha plogut molt des d'aleshores.

No podré agrair prou l'ajuda que nombroses persones m'han ofert generosament per recopilar informació, en llarguíssimes converses que se'ns feien curtes parlant de castells i de la colla, o en comentaris ocasionals al pati d'assaig, o en trucades telefòniques sempre a deshora, o en trobades casuais en qualsevol carrer del poble. I també als que ens han fet arribar informació, documents, fotografies i objectes sobre la història de la colla. I als que, a qualsevol hora intempestiva del dia o de la nit, trobaven un moment per resoldre dubtes. I als que he forçat a corregir i millorar les proves i m'han proporcionat els seus consells. I són tants els que han fet possible aquest llibre que seria injust intentar anomenar-los tots; primer, perquè ho han fet de manera altruista sense cap voluntat de protagonisme, només per estima a la colla, i, segon, perquè de ben segur em deixaria algú i em dol-dria eternament. Tots són responsables del que aquest llibre pugui aportar al coneixement de la història dels Castellers d'Altafulla. Qualsevol omissió, errada o imprecisió és responsabilitat exclusiva meva.

Una de les primeres tasques que va caldre dur a terme en començar aquest projecte va ser la d'intentar registrar totes les actuacions realitzades per la colla en aquests darrers cinquanta anys. No ha estat senzill. Partint de la informació continguda a la Base de Dades de la Coordinadora de Col·les Castelleres de Catalunya, s'ha contrastat tota aquesta informació amb cròniques de premsa i fonts orals, documentals i fotogràfiques. D'aquesta manera s'ha aconseguit, d'una banda, detectar errades de la Base de Dades

i, de l'altra, localitzar actuacions que no hi apareixien registrades. El resultat ha estat el llistat de totes les diades dels Castellers d'Altafulla entre el 1973 i el 2023, així com moltes (no pas totes) de les participacions en esdeveniments no estrictament castellers, com ara cercaviles, celebracions, homenatges i actes similars. Tot i que en alguns casos (pocs) no ha estat possible contrastar la informació amb diverses fonts, ha permès treballar amb unes dades força fiables.

Amb la intenció de facilitar-ne la lectura, i fer-la menys feixuga (no és, aquest, un llibre acadèmic, sinó quelcom més semblant a un relat), s'ha prescindit tant de les notes a peu de pàgina com de les referències bibliogràfiques. Pel que fa a les citacions literals, s'ha optat per posar la referència en el mateix cos del text.

A l'hora de redactar el text s'ha fet servir la nomenclatura castellera emprada a Altafulla. La localització de la vila, situada al bell mig de l'anomenada zona tradicional o històrica castellera, a un cop de cotxe tant de Valls com de Tarragona i del Penedès, fa que la terminologia que tradicionalment s'ha fet servir sigui, en certa mesura, una barreja dels diversos "dialectes castellers" de la zona. Recollint aquesta tradició, s'han fet servir els mots

*Primer escut de la colla,
brodat a mà (1974)*

“acotxador” (i no pas “aixecador”), “contrafort” (i no “home del darrere”) i “daus” (i no “vents”); així mateix, aquesta localització de frontera fa que, a Altafulla, es facin servir indistintament les expressions “castell amb el pilar” i “castell amb agulla”, “dos” i “torre”, i així ha quedat recollit en aquest llibre.

Els castells, cal no oblidar-ho, són una obra col·lectiva. Una colla no és pas una suma d'individualitats sinó quelcom orgànic i integral, i és des d'aquesta perspectiva que s'ha redactat aquest llibre. S'ha volgut, intencionadament, ometre en la mesura del possible les referències personals, per posar en valor i remarcar el sentit grupal de la colla. És la manera, crec, que tots els qui en algun moment han vestit la camisa de la colla apareguin en les pàgines d'aquest llibre. A tots, i en especial als que n'han contribuït a la redacció, i en nom de la colla, moltíssimes gràcies per la vostra implicació desinteressada.

En l'àmbit personal, no voldria deixar passar l'ocasió de manifestar el meu més profund agraïment a qui, fa gairebé vint anys, em va inocular la passió pels castells; i, sobretot, a qui al llarg d'aquests anys, i encara més els darrers mesos, ha patit les conseqüències d'aquesta passió en forma d'absència i abandonament de les meves responsabilitats; sense tu, que no en fas, no podria fer castells, ni haver redactat aquest llibre.

En un món en el qual sembla imposar-se la competència ferotge i individualista com a camí per a la recerca del benefici, que encara algú s'entesti a fer castells és certament admirable. Fer castells és deixar de banda l'ego, i col·laborar en una tasca col·lectiva amb el doble objectiu de gaudir i de superar-se sense necessitat de superar ningú. Ras i curt. Potser cap expressió defineix millor el fet casteller que el tan nostrat “fer pinya”. I fer-ho, a més, sense cap altra intenció que el gaudi. En aquest racó de món en què vivim, no és possible entendre una festa (en el seu sentit popular, que és el que li dona sentit) sense els castells. I és per diversió, que se'n fan, de castells; cal no oblidar-ho. No hi ha més recompensa que la satisfacció, cap altre benefici que fer el món més habitable i la vida més digna de ser viscuda.

Perquè és això, al capdavant, el que han fet els Castellers d'Altafulla en aquests darrers, i primers, cinquanta anys de la seva història.

Llarga vida als Castellers d'Altafulla.

Quilos amunt!

CARLOS TERRÓN VASCO

Altafulla castellera

Que el 1973 es formés una colla castellera a Altafulla no fou, ni de bon tros, un fet accidental o anecdòtic. La vila, situada al rovell de l'ou de l'anomenada "zona tradicional", comptava amb una llarguíssima tradició castellera que, com a tota la contrada, es remuntava com a mínim a començaments del segle XIX.

Són poques les referències directes a actuacions dutes a terme a Altafulla en el segle XIX: la manca d'una premsa especialitzada i el fet de tractar-se d'un poble molt petit sense cronistes propis en aquella època fan que les notícies siguin esparses i vagues.

No podem saber quan es van aixecar castells per primer cop a Altafulla. Probablement, però, ni tan sols existeix una data concreta, ja que el que hom coneix com a castells a l'actualitat no va aparèixer de sobte, sinó que fou fruit d'una evolució del "ball de valencians" (un ball tradicional estès en el segle XVIII per gran part del territori català), una evolució que va consistir a donar cada cop més protagonisme a les torres humanes que s'hi feien, i menys a la dansa pròpiament dita. Aquesta transformació va prendre molt de relleu a començaments del segle XIX al Camp de Tarragona, i de manera especial a la ciutat de Valls, els dansaries de la qual van anar adquirint tanta fama que el ball va passar a dir-se "Xiquets de Valls".

Una de les referències més primerenques sobre la relació d'Altafulla amb els castells la proporcionà l'historiador Salvador-J. Rovira, que documentà, durant l'època del Trienni Liberal (1820-1823), una actuació a Creixell d'uns altafullencs que representaren el "ball de valencians", nom que per aquella època encara es feia servir per referir-se als castells. Un altafullenc anomenat Ramon-Josep Alomà, a les seves memòries, ressenyà que "nos pusimos a dos hileras bailando el baile de *valencians* al son de la gralla". L'historiador, en analitzar la documentació, constatà, tal com ho refereix un article del *Diario Español* del 25 de novembre de 1977, que sembla que es tractava d'un fet habitual, la qual cosa porta a pensar que, en aquell temps, existia a Altafulla quelcom semblant a una colla castellera o, si més no, a un grup d'aficionats a fer torres humanes.

Quins castells es bastiren a Altafulla a començaments del segle XIX, fos sin sota la denominació de "ball de valencians" o de "Xiquets de Valls",

tampoc ens és conegut. Una referència clara i directa d'aquesta primera època la trobem en una notícia apareguda al diari *El Barcelonés* el 6 de novembre de 1851, en la qual es detallen els actes previstos per la imminent Festa Major de Sant Martí:

Lucida ha de ser en verdad la fiesta que, para el día de su patrón San Martín prepara la villa de Altafulla, y no dudamos atraerá una concurrencia como pocas veces haya sucedido. Se están ensayando los bailes al estilo del país, de San Martí, Santa Fé, Moros y Cristians, Pastorets, Diables y el tan conocido de Valencians en el que no hay duda se esmerarán estos esforzados vecinos en formar el Castell de nou, lo que poquísimas veces se ha logrado por su arriesgada y atrevida ejecución.

D'aquesta notícia se'n poden extreure diverses consideracions. En primer lloc, cal destacar que si el 1851 estava previst que a Altafulla s'aixequés un "castell de nou" (segurament un tres de nou amb folre, construcció que sembla que s'havia fet per primer cop a la història al setembre d'aquell mateix any i que, per tant, com diu la notícia, "poquísimas veces se ha logrado") semblaria estrany que fos la primera vegada que es feien castells a Altafulla, de la qual cosa hom pot inferir que es tractava, en aquella data, d'una plaça ja consolidada. Si, a més, considerem que els castells, durant les dècades anteriors, s'havien anat popularitzant pel que més tard s'anomenaria "zona tradicional" (l'Alt Camp, el Tarragonès i el Penedès), fora inversemblant pensar que Altafulla en restés al marge. L'únic factor que podria haver provocat aquesta marginació és el fet que la festa major de la vila se celebri al novembre, i no a l'estiu com a la majoria de poblacions dels voltants, la qual cosa podria haver dificultat la presència de gent suficient per fer castells; tanmateix, que el 1851 s'intentés un castell de nou sembla indicar el contrari.

D'altra banda, és significatiu ressenyar que la notícia explica que aquest castell de nou serà executat pels "esforzados vecinos" d'Altafulla. No és aquest el lloc per debatre si els castells, en aquella època, eren duts a terme per colles de Valls que recorrien els pobles aixecant torres humanes amb l'ajuda dels veïns de les poblacions que visitaven o si, com apunten diverses fonts, eren els veïns d'aquests pobles els que, pel seu compte, realitzaven el que es coneixia com a "Xiquets de Valls". En el cas de la notícia apareguda a *El Barcelonés*, aquest dubte sembla dissipat quan l'anònim cronista esmenta de manera explícita i exclusiva que seran els "esforzados vecinos" els que realitzaran el ball de valencians. Probablement, si el terme que hagués fet servir fos el de Xiquets de Valls, el debat estaria servit, però en aquest cas ningú no pot arribar a pensar que foren valencians, gent vinguda de València, els que anaren a Altafulla a fer el seu "ball". A més,

tal com s'ha assenyalat anteriorment, les dates tardanes de la festa major podrien explicar l'absència de gent forana, ja que els vallencs que sens dubte recorrien les viles per les festes majors ho feien a l'estiu, quan la feina al camp era menor i el calendari de festes els permetia anar de poble en poble.

La mateixa notícia continua explicant després que es faran castells el dia 10 a la nit, després de completes, i el dia 11 al migdia, en acabat de missa. El dia 11 fou dijous, un dia laborable, cosa que sens dubte dificultava que gent d'altres poblacions pogués desplaçar-se a Altafulla.

Tot sembla indicar, doncs, que el 1851 ja existia una gran tradició castellera a Altafulla, i que eren els veïns de la vila els encarregats de bastir els castells. Lògicament, no es tractava d'una colla consolidada i ni tan sols podem saber la freqüència amb la qual s'aixecaven castells a la vila.

Sembla, però, que es feu amb certa assiduitat, ja que el 1878 es contractà, per a la festa major, les dues colles de Valls que ja existien en aquell moment. El diari *La Opinión* del 10 de novembre de 1878 en parlava així: "Darán gran realce á aquella fiesta, las dos *collas de chiquets de Valls* conoci-das por la *nova* y la *vella*, que han sido contratadas al efecto".

No hi ha dubte que en aquella ocasió foren vallencs els que es desplaçaren a Altafulla, cobrant, per fer castells. Que el consistori contractés les dues colles vallenques (i no només una, com succeïa habitualment) indica que devia haver-hi al darrere una afició pels castells consolidada i el costum de veure'n per la festa major, cosa que pot inferir-se també del fet que la notícia no esmenti aquesta actuació com una cosa extraordinària o inusual a la vila. De fet, dos anys abans, segons el *Diario de Tarragona* del 15 de novembre de 1876, actuà a Altafulla la Colla Vella, en aquest cas en solitari. Potser la rivalitat entre les colles feu que es consolidés la contractació de totes dues, ja que el 1887, segons anunciava el *Diario de Tarragona* el 9 de novembre i confirmava *La Opinión* del 13 de novembre, tornaren a actuar les dues colles, la Nova i la Vella.

Un altre exemple del lloc rellevant que la vila ocupà dins el món casteller del segle XIX la proporciona el fet que, a la festa major de 1879, hi actuessin tres colles (fet realment inusual), tal com relatava el *Diario de Tarragona* del 12 de novembre: "En el pueblo de Altafulla con motivo de celebrar aquella ayer su fiesta mayor anual se reunieron las dos *collas dels xiquets de Valls* y la de Montblanch, rivalizando las tres en levantar al mediodía atrevidas y difíciles torres." L'afició castellera a la vila era tan pregonada que, el 1882, l'altafullenc Pere de Rigalt, amb motiu de la inauguració de la seva nova casa, "invitó á las autoridades, á muchos de sus amigos, á las cofradías y al pueblo entero, y para amenizar mas la fiesta hizo venir los *xiquets de Valls*", segons

explicava el *Diario de Tarragona* del 13 de juny d'aquell any. Aquestes notícies, al seu torn, semblen confirmar que aleshores ja no existia a Altafulla cap grup local de castellers.

Hi ha constància de l'actuació de colles de Xiquets de Valls a les festes majors de 1883, de 1885 (durant les quals el diari *La Opinión* anunciava que “a las doce levantarán los Xiquets de Valls sus atrevidas torres entre las que figurará el famoso *castell de nou*”), i també a les del 1887, en les quals actuaren les dues colles vallenques dos dies consecutius.

La tradició castellera d'Altafulla, doncs, és innegable, així com la importància que la plaça del Pou havia adquirit com a plaça castellera. Jaume Biscamps, casteller torrenc nascut el 1878, recordava, en una entrevista publicada al *Diario Español* el 27 de desembre de 1978, que “a Altafulla hi havia tres germans, que en deien els germans de l'Hort de Pau, tres germans que per Sant Martí, que és la Festa Major, feien el *tres de nou* tots tres”.

És en aquest context, en una plaça de llarga tradició castellera, i en una vila que comptava amb castellers entre els seus veïns, que es produí una de les grans gestes castelleres del segle XIX: el pilar de vuit.

Se n'ha parlat i escrit molt, sobre el pilar de vuit que s'aixecà a Altafulla en el segle XIX, des que el llegendari casteller vallenc Josep Serra Miret, *Pep de Janillo*, en va fer referència en una entrevista publicada al diari *Catalunya*, que editaven els catalans residents a Buenos Aires, i que el setmanari *La Crònica de Valls* va reproduir unes setmanes més tard, en el seu número del 16 de maig de 1936. En aquesta entrevista, Pep de Janillo parlava de la manera següent:

—Quina és la vostra gesta més important com a casteller?

—Fou una que va deixar llarga recordança a totes les contrades tarragoneses: l'elevació del pilar de vuit.

—A on vàreu alçar-lo?

—A Altafulla, per la festa major. Feia molts anys, 30 o 40, que no s'havia aixecat. Aquell mateix dia s'havia intentat dues vegades: la primera, pel Mariano d'Altafulla, i la segona, per l'Anton de Rabassó, de Valls. Ambdues vegades havia caigut. Llavors el vam fer nosaltres i en vam reeixir. A segon hi anava el meu germà Joan; a tercer, jo, i a quart el meu germà Miquel... Fou un deliri d'entusiasme.

D'aquesta entrevista se'n feu ressò l'historiador vallenc Francesc Blasi i Vallespinosa a la seva ja clàssica obra *Els castells dels Xiquets de Valls*, que la va fer popular. Investigant sobre aquest pilar de vuit, ja a la segona meitat del segle XX, Josep Buyreu va entrevistar una membre de la família altafullenca dita de cal Palillo, que recordava aquella actuació. En ser preguntada

pels integrants d'aquell pilar de vuit, digué (en unes declaracions reproduïdes a *La Vanguardia* el 26 de febrer de 1984, i que proposava el 1879 com a data del pilar de vuit) que els qui l'aixecaren "eren en Ferré de casa la Llubina, en Pere i en Josep Ferré de ca l'Esquerrà, en Mariano d'Altafulla, que era coronel carlista, fent el quart del pilar de vuit, i diferents familiars de l'Hort d'en Pau".

No hi ha dubte que la plaça del Pou veié un dels pocs pilars de vuit que es feren en el segle XIX. Pel que fa a la qüestió de qui en foren els artífexs, les dues versions de què disposem en donen noms diferents. D'una banda, l'àvia de cal Palillo parla amb més distància que no pas en Pep de Janillo (que s'autoproclama executor del castell) i, per tant, potser (i només potser) amb més objectivitat. A més, l'àvia de cal Palillo cita el nom dels membres de la família de l'Hort de Pau, de qui Jaume Biscamps també diu que feien el tres de nou.

Tanmateix, la versió donada per Pep de Janillo compta amb la consistència que li proporciona el fet de tractar-se d'un reconegut i excel·lent casteller, que a més podia haver assajat el pilar a casa (els altres integrants del pilar eren els seus germans): cal no oblidar l'extrema dificultat d'aquest castell, documentat poquíssimes vegades en el segle XIX. Per acabar de confirmar aquesta versió, la setmana següent el diari *La Opinión* explicava que "el entusiasmo por una de las collas [de Xiquets de Valls] llegó á tal extremo, que por tres aficionados se costearon diferentes obsequios con que dieron pública muestra de la satisfacción que les causó, entre otras cosas, el que hiciera lo pilá de vuit limpio". Per tant, és possible que, tal com afirma Isidre Virgili (distingit i primerenc cronista casteller), aquell dia a Altafulla ho provés primer qui pagava (els altafullencs), després qui manava (Anton de Rabassó) i, després, qui en sabia.

Tant és, però, perquè els castells no els fan els individus, són una obra col·lectiva i, sense cap dubte, els altafullencs del segle XIX convertiren la plaça del Pou en una plaça castellera de primer ordre.

Una plaça en què, a més, es generà ja en el segle XIX un fet tan peculiar com era el costum de fer pujar un pilar per les escales que porten des de la plaça del Pou fins a la de l'Església, el dia de Sant Martí. No se sap tampoc quan ni com s'inicià aquest costum que ha arribat als nostres dies. Sabem, pel *Diario de Tarragona* del 14 novembre de 1876, que aquell any:

al amanecer del domingo [12 de novembre] y después de la misa primera las dulzainas y tamboriles, lo mismo que el día anterior, recorrieron las calles de la villa, y a eso de las diez de la mañana, se reunió el Ayuntamiento, el cual precedido de la *colla* vieja *dels xiquets de Valls*, la que ejecutaba atrevidas torres, dirigióse a la iglesia [...].

Els regidors es devien congregar davant l'Ajuntament, i per força el trajecte fins a l'església, "precedido de la *colla vieja dels xiquets de Valls*", havia de pujar les escales del carrer del Forn.

Sobre aquesta qüestió, és també l'àvia de cal Palillo qui hi posa una ombra de dubte, en afirmar que "en Joan de la Xina també havia fet el pilar de quatre pujat per les escales, des de la plaça del Pou fins a l'Església". Aquest nom, associat al pilar per les escales, apareix també a les històries que la tradició oral del poble ha conservat fins els nostres dies.

De nou, com en el cas del pilar de 8, més que no pas els executors, el que interessa és constatar que la tradició de fer pujar un pilar per les escales del carrer del Forn el dia de Sant Martí ve d'antic.

Però el declivi que experimentaren els castells a finals del segle XIX i començaments del XX també afectà la vila, que sens dubte veié disminuir la mida dels castells que s'hi feren. Perquè hom sap que, malgrat que el nombre d'actuacions minvà de manera considerable, gairebé irremeiable, a Altafulla se'n continuaren celebrant. Així, anunciant els actes de la festa major de 1904, el *Diario de Tarragona* del 8 de novembre es feia ressò de la presència a la vila de "les colles dels Xiquets de Valls".

Tanmateix, la irrupció d'altres aficions considerades més "modernes" i que la premsa posava de moda, i els canvis sociològics que s'anaven produ-

"Castell" improvisat durant la festa major. Dècada de 1950. Autor desconegut.

int al país, els quals alteraren el sistema de valors i els estils de vida, provocaren que la sòlida tradició castellerà d'Altafulla es veiés profundament afectada per la davallada que tots aquests canvis estaven produint en el món casteller.

Després, la Guerra Civil i la dictadura franquista complicaren encara més la situació del fet casteller, de manera que va registrar-se tan sols alguna actuació puntual als anys cinquanta a càrrec dels "Xiquets de Tarragona". I, tot i així, durant les festes majors, els joves del poble, de tant en tant, aixecaven castells precaris, que demostraven que el caliu casteller hi era i que els castells formaven part de l'imaginari festiu de la població. Un article de Josep Manel Llorens, publicat al *Diario Español* el 25 de novembre de 1975, en parlava en aquests termes:

En los años cincuenta, en las *festes majors de Sant Martí*, en un momento en que se hablaba de una decadencia del *fet casteller*, unos aficionados locales levantaban *castells*. [...] Se conoce una fotografía en la que se ve un *castell sense aixecador*; lo cual viene a significar que estaban redescubriendo los *castells*; tenía un carácter muy primitivo: levantaban torres humanas con un sentido de fiesta y de alegría.

No fou fins a la dècada de 1970 que Altafulla tornà a gaudir de diades castelleres, emmarcades en les Festes del Turisme que se celebraven a l'estiu, i en les quals actuaren els Nens del Vendrell, el 1970, i la Colla Joves dels Xiquets de Valls, el 1971.

D'aquesta manera, la colla local que es formà dos anys després, tot i que impulsada per joves altafullencs sense cap experiència castellerà prèvia, suposà la culminació d'un procés històric de llarga durada, en un context en el qual el fet de veure i de fer castells estava arrelat a la població, i tenint com a plaça pròpia una plaça del Pou que havia sigut escenari d'algunes de les actuacions més remarcables de la història dels castells.

Història de la colla

LA CREACIÓ DE LA COLLA (1973-1974)

“Això també ho podríem provar nosaltres per Sant Martí”.

ISIDRE VIRGILI. Paraules en veure un pilar de quatre fet pels aficionats de la Bisbal del Penedès (15 d'agost de 1973)

L'11 de novembre de 1973, Diada de Festa Major d'Altafulla, hi havia un gran ambient a la plaça del Pou. Com cada any, el veïns s'hi havien aplegat de bon matí al tradicional “esmorzar de l'arengada” per tal d'agafar forces abans d'anar a missa i a la processó de Sant Martí, després de la qual s'acostumaven a realitzar actuacions folklòriques. Però aquell diumenge hi havia

*Quatre de cinc amb el pilar.
Primera actuació de la colla
(11.11.1973). Plaça del Pou,
Altafulla. (Foto: Norbert
Llorens)*

una expectació inusual entre la gent que omplia la plaça. Un cop finalitzada la processó, un grup de vilatans, abillats amb camisa blanca, faixa i mocador, enlairaren davant l'Ajuntament tres precaris pilars de tres, encomanant el seu entusiasme a la resta de convilatans.

Però... qui eren aquells pioners? Què els havia portat a fer castells? On i com n'havien après?

Cal situar-nos en el context de l'època i retrocedir uns mesos per saber com s'havia arribat a aquella primera actuació.

A començaments dels anys setanta, el món casteller estava vivint un moment de creixement, tant en la dimensió dels castells com en la repercussió social de les actuacions. Les set colles existents en aquell moment (les dues dels Xiquets de Valls, els Nens del Vendrell, els Xiquets de Tarragona, els Castellers de Vilafranca, els Minyons de l'Arboç i els Castellers de Barcelona) havien anat recuperant castells que no s'havien aconseguit des de l'època de la decadència de començaments de segle, fet que va provocar que es comencés a parlar d'una segona època d'or. La premsa en parlava, les places s'omplien i els concursos de 1970 i 1972 tingueren un enorme ressò. Aquesta embranzida del fet casteller va provocar que apareguessin noves colles: el 1971 es fundaren els Castellers de Sitges i el 1972 dues colles a Vilanova i la Geltrú (els Bordegassos i la Colla de Mar).

L'afició castellera, que mai no havia desaparegut, malgrat la competència que exercien els esports de masses i els intents de castellanitzar les tradicions i la cultura catalanes per part de la dictadura militar, va poder gaudir durant aquells primers anys setanta de les fites que anaven aconseguint les colles, esperonades per la rivalitat entre la Vella i els Nens. A l'anomenada zona tradicional castellera, aquella àrea que abasta el Penedès i el Camp de Tarragona, s'hi anaven succeint les grans diades, es recuperaven els castells de vuit, apareixien noves colles i els aficionats recorrien les festes majors dels pobles esperant presenciar el bastiment de castells que mai no havien vist i sobre els quals només havien llegit les cròniques o n'havien sentit parlar als més vells de la contrada.

A Altafulla, situada al bell mig d'aquesta zona castellera, la tradició havia estat sempre ben arrelada, i durant les festes majors sovint algun grup de joves provava de fer alguna construcció, encara que no fossin estrictament castells, sense tècnica ni estructura, simplement perquè simbòlicament per a ells eren sinònim de festa. Així, la vila no va ser aliena a aquest creixement de l'afició pels castells. Les actuacions dels Nens del Vendrell el 1970 i de la Colla Joves del Xiquets de Valls el 1971 de ben segur devien atiar encara més l'interès pels castells entre els aficionats locals. La gent més gran del poble encara recordava les actuacions de l'època anterior a la guerra del 1936, i

en conservava fotografies, cartells i retalls de premsa, però eren sobretot els joves els que voltaven per la zona seguint les actuacions de les grans colles del moment.

I fou aquest grup de joves, aficionats als castells però sense experiència, els que decidiren, l'any 1973, fundar una colla a Altafulla. Mai no n'havien fet, de castells, ni en coneixien la tècnica: només sabien que els apassionaven els castells.

La idea va sorgir de manera casual, gairebé irreflexiva, amb una empena que només la impulsivitat del jovent pot generar. S'ha convertit gairebé ja en una llegenda que fou a la festa major de la Bisbal del Penedès d'aquell 1973 quan un grup de joves altafullencs es decidiren a fer castells. Havien anat, com solien fer, a veure la diada castellera, que aquell any comptà amb la presència dels Castellers de Vilafranca. En acabar l'actuació, els aficionats locals van enlairar un pilar de quatre precari, inestable, malgirbat; però, tot i així, van aconseguir descarregar-lo. I fou tot contemplant aquella insegura construcció que un dels aficionats altafullencs, Isidre Virgili, digué que, si els de la Bisbal ho havien aconseguit, ells també ho podien fer.

La idea, sorgida en aquell moment de manera inconscient, va causar impressió a aquells joves altafullencs, i en els dies posteriors totes les converses giraren al voltant d'ella. Miraven la fotografia que Norbert Llorens havia fet d'aquell pilar de quatre, apareguda a les planes d'*El Correo Catalán*, i no paraven de repetir-se que ells també havien de ser capaços de fer el mateix. I, com que els reptes impulsen l'acció, i el jovent és impetuós, i tampoc no hi havia gaire més coses a fer a l'Altafulla d'aquells anys, de seguida aquells joves van anar encomanant el seu entusiasme als seus amics i familiars, i la iniciativa d'intentar fer castells es va anar estenent per tot el poble. Casa per casa, als carrers i les places, anaren convencent la gent que la seva idea era possible, que només calia assajar, que se'n sortirien. I d'aquesta manera, espontània i natural, van començar a assajar, a la plaça del Pou d'Altafulla, tot preparant una hipotètica actuació per la Festa Major, al novembre.

Van començar a assajar a finals de setembre, i el primer dia eren poc més d'una dotzena, i no en sabien, de fer castells: no semblava que la idea tingués gaires possibilitats d'èxit. De fet, dels presents al primer assaig només n'hi havia un (Joan Benaiges, un vilafranquí resident a Altafulla) que havia assistit a algun assaig de castells, i va ser ell qui en donà les indicacions a la canalla sobre com es conformava el pom de dalt. Però el xivarri va fer que una veïna de la plaça sortís per la finestra i els escridassés, fent-los fora de la plaça perquè deia que es farien mal, i l'assaig va haver de continuar al parc del Comunidor.

Altafulla, en aquell moment, tenia poc més de 1.000 habitants: molts creien que era un poble massa petit per tenir colla castellera. Però aquells joves no defalliren, i cada cop eren més els que assistien a aquells assajos improvisats que es continuaren fent a la plaça del Pou. N'hi havia que només anaven a tafanejar o a acompanyar algun amic, però molts acabaren engrescant-se, i també s'hi afegí gent dels pobles dels voltants.

Cal tenir present que enlairar castells no és una cosa que s'apregui en un manual, ni existeixen acadèmies o escoles de castells: és una activitat que s'aprèn fent-la, amb la pràctica. I ells no en tenien. Per això, van buscar l'assessorament de coneguts que pertanyien a altres colles: els van donar consells, els explicaren com s'havien de tancar les pinyes, quina era la tècnica de la gent del tronc, com havia de pujar la canalla. I així, a poc a poc, les estructures van anar sent cada cop més estables; les pinyes, més fermes, i les idees, més clares.

D'aquesta manera s'arribà a la Diada de Sant Martí, patró d'Altafulla. Aquell grup de joves aprenents de castellers van fer acte de presència a la plaça, vestits amb camises blanques que cadascú portava de casa seva, i, davant un públic expectant i encuriosit, i sense estar acompanyats per cap gralla ni timbal, van enlairar, primer de tot, tres pilars de tres. Seguidament van fer construccions de cinc pisos gairebé netes (el quatre amb el pilar, el tres i el dos). El moment àlgid de l'actuació fou quan aixecaren un pilar de quatre per sota i quan, per finalitzar l'actuació, feren caminar un altre pilar de quatre fins al balcó de l'ajuntament.

La plaça premià amb aplaudiments l'empenta i la resolució dels joves castellers. L'ambient, aquell dia a la plaça del Pou, fou de germanor en el sentit més estricte de la paraula: en un poble tan petit com Altafulla, tothom es coneixia i, poc o molt, totes les famílies tenien algun membre o algun veí dins la incipient colla.

En acabar aquella primera actuació, l'eufòria s'apoderà dels novells castellers. Havien aconseguit el seu propòsit: de nou hi havia un grup d'altafullencs fent castells, una tradició l'origen de la qual es remuntava al segle XIX però que s'havia perdut feia molt de temps.

En aquell mes i escaig d'assajos, havien tingut en ment tan sols aquella primera actuació per Sant Martí. Fou aleshores, un cop acabada, quan es van plantejar si allò havia de tenir continuïtat. Pocs dies després de l'actuació, se celebrà una reunió a l'ajuntament d'Altafulla per valorar la possibilitat de donar continuïtat a la iniciativa, reunió en la qual es va acordar que sí, que continuarien amb els assajos, que s'havia d'aprofitar l'empenta per constituir-se formalment com a colla castellera.

En aquella reunió s'elegí com a cap de colla Jordi Calvet, un dels joves impulsors de la iniciativa i que als assajos ja havia revelat la seva capacitat de lideratge i d'encomanar la seva passió pels castells. No calgué cap votació: tothom tenia clar que ho havia de ser ell. Així s'acomplien les paraules que Emili Miró, en la seva *Història dels castellers. Els Nens del Vendrell*, escrivia amb referència a la tria del cap de colla: "Ningú no nomena el Cap de Colla. És ell mateix que sense adonar-se'n es fa, i dient les coses entenedoramentades i justes de termes castellers, fa que es superin aquells moments de transició dins la Colla i passi de nom allò que ja esdevenia de fet."

D'aquesta manera, esperonats per la fal·lera castellera d'un grup de joves i sense una idea ni una estructura preconcebuda, va començar la història dels Castellers d'Altafulla.

Per no deixar perdre la trempera del moment, aquell hivern van continuar amb els assajos, i el grup inicial es va començar a consolidar i engrandir.

Tot era una mica precari, però. Hagueren d'enfrontar-se a diversos entrebancs i limitacions. En primer lloc, la seva pròpia manca d'experiència i de coneixements tècnics. I també les limitacions derivades de ser un poble petit, la qual cosa feia difícil poder aconseguir un nombre suficient de castellers. I, a més a més, el fet de no disposar d'un local els obligava a assajar al bell mig de la plaça del Pou i a haver d'aixoplugar-se sota els porxos els dies de pluja. Tanmateix, aquesta circumstància els donà una gran presència social, ja que molts veïns s'arribaven els divendres al vespre als assajos a tafanejar, i acabaren engrescant-se i formant part de la colla.

Una mostra de la presència social que la colla havia aconseguit en aquells primers moments fou la invitació que reberen per actuar, al febrer de 1974, en l'acte d'inauguració del Centre d'Informació i Turisme, en la qual van bastir dos pilars de quatre simultanis i alguna estructura de cinc.

Fins aquell moment, a banda dels pilars, els castells que havien aixecat eren de cinc pisos, amb els segons a terra: calia rodar la canalla i el tronc. Però al maig d'aquell any la colla va fer un gran pas endavant, ja que va realitzar la seva primera actuació fora del poble, amb motiu de la festa major de Salomó. La importància d'aquesta actuació es pot analitzar des de tres perspectives. D'una banda, va demostrar la capacitat de mobilització de la colla i el compromís dels seus integrants, ja que fer un desplaçament en aquells moments en què la colla era tan tendra ja revelava que la iniciativa s'estava consolidant. Del l'altra, en aquella actuació es va descarregar per primer cop un castell de sis pisos, el tres de sis, un importantíssim salt qualitatiu que confirmava el progrés de la colla i premiava la feina feta als assajos. I, finalment, aquella actuació a Salomó és un clar exemple de la importàn-

Pilar de quatre caminant (11.11.1973). Primera actuació de la colla. Plaça del Pou, Altafulla. (Foto: Norbert Llorens)

*Primer tres de set (26.09.1976). IV Manifestació Castellera. Plaça de Braus, Tarragona.
(Foto: Fons dels Castellers d'Altafulla)*

Índex

Pòrtic, <i>per Paco Pérez Yeste</i>	7
Introducció	9
Altafulla castellera.....	13
Història de la colla.....	21
La creació de la colla (1973-1974).....	21
La consolidació (1975-1979).....	32
L'estancament (1979-1989).....	55
L'aturada (1990-1995)	77
La represa (1996-2000)	85
L'afermament (2001-2009)	96
La plenitud (2010-2019).....	129
L'aturada de la pandèmia (2020-2021)	150
Un nova embranzida (2022-2023)	153
Epíleg.....	165
Estadístiques.....	167
Diades.....	167
Castells.....	168
Places	170
Colles.....	173
Resum.....	176
Altafulla: places i diades.....	177
La plaça del Pou	177
Altres diades i places.....	184
Molt més que castells.....	193
La Diada de la Colla.....	193
Sang de Búfal	198
Els Grallers d'Altafulla.....	202
Càrrecs	205
Activitat social.....	209

Índex

Els Castellers d'Altafulla, avui.....	211
Perfil sociològic	212
Activitat castellera	215
Conclusions	217